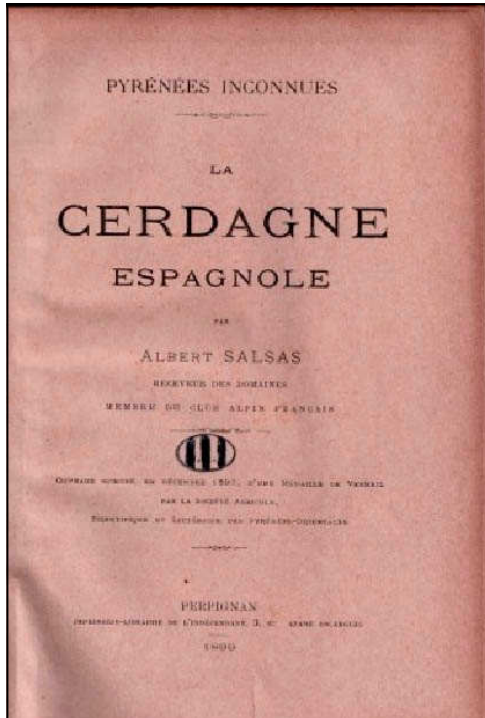

Parlem de llibres que parlen de Cerdanya

Per Albert de Montjuïc

Pyrénées Inconnues
LA CERDAGNE ESPAGNOLE
Per ALBERT SALSAS

El llibre que us volia presentar és extraordinari, tant des del punt de vista expositiu, com pel rigor de les dades que aporta, així com per ser una de les millors guies per conèixer la Cerdanya.

Fou publicat el 1899 i imprès a Perpinyà a la Imprimerie-Librairie de L'Indépendant, 3 del carrer Azare Escarguel, en un format que en diríem de butxaca, doncs té tan sols 22 cm. I és natural, ja que es tracta d'un quadern per llegir mentre es camina pels indrets senyalats, tot reconeixent la comarca cerdana de la banda espanyola. No és, però, un llibre d'excursions, encara que s'hi descriuen alguns llacs i pics per pujar, però sense les rutes per anar-hi, sinó d'itineraris per la coneixença dels pobles i viles en la mesura que aquests són els camins normals a fer pels turistes a finals del segle XIX. El llibre té 230 pàgines i conté una dotzena d'il·lustracions fetes a mà i també fotografies. A més va acompanyat d'un índex alfabètic i d'una extensa bibliografia i cartografia.

Cal recordar que el mateix any de la publicació d'aquest llibre, Albert Salsas (Palau de Cerdanya, 1864-1940), havia publicat una *Bibliographie de la Cerdagne* de 22 pàgines a la mateixa editorial de Perpinyà. Salsas era un gran coneixedor de la comarca i aquest llibre va ser reconegut com la primera guia turística moderna. Albert Salsas, que era recaptador d'impostos i membre del Club Alpí Francés, deixa clar que el seu llibre va dedicat als turistes, no pas als excursionistes que no cita. De totes maneres hi ha mencionades les excursions més importants, encara que no els camins de muntanya per arribar-hi. Per l'època en que fou escrit el llibre, vers el 1892-93, és natural que Salsas cregui que per a fer qualsevol caminada vers els llacs o els pics, calgui l'ajut de les cavalleries i d'un guia. L'obra que comentem va ser premiada amb una medalla vermella per la Societat Agrícola, Científica i Literària dels

Pirineus Orientals, el 1895, i no es va publicar fins quatre anys més tard. Com que Salsas era cerdà i coneixia la regió, la quantitat de detalls i dades que recull va servir per què el seu treball fos minuciós, fent els recorreguts que descriu i comprovant a cada indret (pobles o esglésies) totes les obres d'art pictòriques o arquitectòniques que hi trobava, a més de la seva geografia humana, descriptiva i històrica.

El llibre comença amb una descripció de la fisonomia general per després examinar les divisions administratives de cada zona o subcomarca, amb els seus pobles i viles, amb la població existent i les estadístiques pertinents amb especificació de l'economia agrària i ramadera. No s'està de dir, i pot sorprendre perquè estem a finals del segle XIX, que *les populations de la Cerdagne espagnole ont encore conservé, avec leurs anciennes moeurs, les pittoresques costumes catalanes, particulièrement dans l'haute montagne de la Baridá. Dans la plaine et surtout à Puigcerdá, Llivia et même Bellver, la barretina vermeille au violette a disparu pour céder le pas a la moderne casquette de Barcelone. L'on peut dire que dans ces trois petites villes cerdanes les vieux usages ont fait place aux habitudes de la grande cité catalane et que leurs habitants sont complètement barcelonisés.*

Després descriu minuciosament Puigcerdá, tant des del punt de vista geogràfic com històric, per passar a analitzar tots els monuments i esglésies, així com descriure les caminades al seu entorn. Salsas li atorga a Puigcerdá, com és natural, no solament la capitalitat de tota la Cerdanya, sinó que centra aquesta guia en descriure permanentment, incloent-hi la part històrica de Puigcerdá, com el centre geogràfic, polític i econòmic en què s'havia convertit. Albert Salsas amb aquesta guia turística és l'exponent d'un interès que els estudiosos de la comarca ja començaven a endevinar com una comarca que esdevindria un lloc clau per l'aproximitat de ciutats com Barcelona, Perpinyà, Tolosa de Llenguadoc, i d'altres de més petites. La Cerdanya, és doncs el motiu per què autors i fills de la encontrada l'analitzin i en divulguin les peculiaritats característiques de l'entorn natural que potencien el seu desenvolupament en l'àmbit turístic. Sis autors s'encarregaran d'analitzar-la i de divulgar-ne la bellesa i la realitat; potser n'hi ha d'altres, però escolliria, per la seva aportació singular Josep Xandri, Cèsar August Torras, Emmanuel Broussé, Albert Salsas i Gay de Montellà. Tots ells aniran passant per aquestes pàgines.

Retornant però a l'anàlisi del llibre d'Albert Salsas sobre la banda espanyola de la Cerdanya, cal indicar que si bé és un llibre difícil de trobar, fins i tot en les llibreries de vell, es pot consultar a totes les biblioteques importants i a més està digitalitzat a la Biblioteca del Comtat de Cerdanya a Puigcerdá.

D'altra banda, i des del nostre punt de vista, l'obra té per a nosaltres la qualitat de donar a conèixer els tresor artístic i arquitectònic de finals del segle XIX, i esmentar-se detalls preciosos tant des del punt de vista geogràfic, costumistes com els camins de ferradura i les mancances en la manca de carreteres per viatjar. De Bellver a la Seu d'Urgell, el camí és de cavalleria, vull dir que no hi ha una carretera. Igualment d'interès és llegir-se els dos itineraris que salten la Cerdanya i porten un fins a Ripoll, passant per la Molina, Toses, Ribes de Fresser, explicant tots els pobles de la zona per a on passa i d'altres en què sense passar-hi els descriu per la seva proximitat; també l'altre itinerari és el que porta de Bellver a la Seu d'Urgell. Tant Ribes de Fresser, com Ripoll són minuciosament examinats, històricament, arquitectònicament i socialment; igualment la Seu d'Urgell. Així doncs el llibre d'Albert

Salsas és un magnífic testimoni de la realitat cerdana, com també la més immediata, per conèixer com eren i com vivien en aquesta zona del Pirineu a fins del segle XIX, amb les seves mancances i les moltes variants hagudes si les comparem actualment. La lectura d'aquests itineraris és una delícia per aquell que busca els canvis produïts en l'entorn pirinenc de la Cerdanya, però també la manera en què la població hi vivia. Si bé l'entorn natural és el mateix, els canvis produïts tenen a veure amb el desenvolupament del turisme i les vies de comunicació, de modernització (arribada de l'electricitat, del tren, de les carreteres asfaltades, del sistema de tracció), que han anat fent canviar la manera de viure d'aquells pagesos i ramaders d'aleshores, per apartar-los d'una cultura mil·lenària i arraonar els elements més tradicionals (pagesia, cultius, herbatge, ramaderia), per dedicar-se al turisme i els seu mode d'entendre el territori, més com un esbarjo, que com un pòsit de cultura i costums que caldria protegir i entendre.

Els detalls de tots aquests camins i pobles, són importants, ja que el seu patrimoni artístic ha sigut destruït o cremat durant els anys de la guerra civil i la revolució social de 1936-1939. Indrets que han passat de ser habitats a ser destruïts com Niula, (actualment amb edificacions modernes), Montmalús, etc. S'opta en canvi que no hi figuri cap rastre de l'antiga capella romànica i rodona de Sant Joan Rodó, al camí antic, en el terme de Ger, i que malgrat que era derruïda, encara s'hi veien les parets.

En definitiva però, el llibre d'Albert Salsas, és una meravella de descripció i de testimoni comarcal que fins i tot supera la pròpia comarca de la banda espanyola, doncs quan s'ha de referir a la Cerdanya francesa, esmenta que Emmanuel Broussé té publicat una magnífica guia d'aquella zona. Sense la guia turística d'Albert Salsas, no sabriem ara tantes coses de la Cerdanya de finals del segle XIX.

La marededéu romànica de Bolvir

Per Alfred Pérez-Bastardas

L'indret de Bolvir, a la Baixa Cerdanya, a redós del puig de Bolvir i de l'emplaçament fortificat altmedieval del Castellot (avui dia en fase de prospecció), que a hores d'ara guarda les restes d'un emplaçament ibero-ceretà del segle IV aC, ha tingut també, entre altres tresors patrimonials, una marededéu molt poc avaluada, tenint en compte que de la talla original només ens en queden unes fotografies en blanc i negre, malgrat que mans piadoses n'han volgut realitzar dues còpies, una de les quals es troba instal·lada a l'església parroquial i dipositada al mig del magnífic retaule gòtic que guarda.

La talla sembla que es va perdre, robar o cremar durant els primers temps de la revolució i la Guerra Civil de 1936-39, quan el desordre més complet es va instal·lar a la Cerdanya de mans d'elements incontrolats. L'església va patir també aquesta situació i es va convertir en magatzem i va arraonar o fer desaparèixer els elements de culte, entre els quals, la talla esmentada de la marededéu i el retaule barroc del segle XVIII que esmenta Cèsar August Torras a la seva guia de la Cerdanya. No sembla segur, com alguns escrits diuen, que fos cremada, i no hi ha una versió prou creïble que fos així, encara que podria ser-ho. Testimonis directes no s'han donat a conèixer al llarg dels anys; podria ser-ho conjuntament amb la crema del retaule barroc, però això són suposicions.

De fet tampoc no sabem en quina de les dues esglésies es trobava aquesta talla en aquell moment, ja que no disposem de cap més fotografia que les que va fer Adolf Mas el 1920 i el 1929, quan l'església parroquial va ser restaurada i refeta la teulada amb les lloseres d'una de les dues pedreres de llicorella que Bolvir tenia en ús en aquell moment i que eren

